

MEDIOIDUN VAALIKESKUSTELUN MALLI

Pekka Isotalus, Puheopin laitos, Tampereen yliopisto,
pekka.isotalus@uta.fi

Eeva Aarnio, Jyväskylän yliopisto, eeva.aarnio@jklmlk.fi

Artikkelissa kehitellään medioidun vaalikeskustelun mallia. Tavoitteena on yhdistää samaan malliin viestinnälliset tekijät ja poliittinen tilanne sekä tarkastella näiden vaikutusta vaalikeskustelun luonteeseen. Pääargumentti on, että monipuoluejärjestelmässä vaalikeskustelu ei ole väittelyä vaan nimenomaan keskustelua. Vaalikeskustelun pääelementit eivät ole hyökkääminen ja puolustaminen vaan eri mieltä ja samaa mieltä oleminen. Keskeisiä tekijöitä ovat myös menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuuspuhe.

Avainsanat: media, televisio, vaalikeskustelu.

JOHDANTO

Television merkitys vaalikamppailussa on kiistaton. Tämä on tunnustettu niin Suomessa kuin muuallakin (esim. Benoit & Hansen, 2004; Borg & Moring, 2005; Isotalus & Pörhölä, 1994). Vaalikampanjan aikana television uutisointi vaikuttaa esimerkiksi siihen, millainen käsitys äänestäjille muodostuu vaalien asiakysymyksistä. Television viihdeohjelmat voivat vuorostaan olla tehokkaita ehdokkaan imagon muokkaajia. Keskeisimmässä asemassa vaalikampanjassa ovat kuitenkin varsinaiset vaalikeskustelut. Television vaalikeskustelut ovatkin nykyisin kiinteä ja oleellinen osa vaalikampanjointia.

Television vaalikeskusteluissa äänestäjä näkee omin silmin johtavat poliitikot ja voi arvioida heidän sanomiensa luotettavuutta. Vaalikeskustelussa poliitikko esittää oman näkemyksensä asioista, mutta tulee myös

muiden poliitikkojen haastamaksi. Vaalikeskustelussa äänestäjä pääseeikin arvioimaan eri ehdokkaiden näkemyseroja, tarkastelemaan omia periaatteitaan ja suhteuttamaan niitä poliitikkojen näkemyksiin. Siten vaalikeskustelun seuraaminen antaa katsojalle mahdollisuuden samaistua ehdokkaaseen tai ryhmään. Vaalikeskustelu voi auttaa myös äänestyspäättöksen tekemisessä. Vaalikeskustelut myös vahvistavat osaltaan poliittista järjestelmää. Joka tapauksessa ne ovat vaalikampanjan keskeisiä tapahtumia, joista muukin media raportoi (ks. Isotalus, 1996b).

Televiisiosta tuli osa poliittista viestintää 1950-luvulla television alkutaipaleella. Gronbeck (1996) kuitenkin muistuttaa, että television tulo politiikkaan on osa laajempaa sähköisen viestinnän aikaa politiikassa. Tämä alkoi 1920-luvulla radion myötä ja on nykyisin entistä laajempaa tietokonevälitteisen viestinnän kehittymisen myötä. Kuitenkin vasta 1960-luvulla poliitikot alkoivat hyödyntää televisiota kampanjoissaan, ja tuolloin myös television vaalikeskustelut yleistyivät länsimaissa (esim. Holtz-Bacha, 2004: 464). Vaalikeskustelujen historiassa tärkeä tapahtuma oli Kennedyn ja Nixonin väittely televisiossa vuonna 1960 Yhdysval-

Kirjoittajien yhteystiedot:

Pekka Isotalus, Puheopin laitos, 33014 Tampereen yliopisto, p. 03-35517359, fax: 03-35516063
Eeva Aarnio, Jyväskylän maalaiskunta / Henkilöstöpalvelut, Puistokatu 35, 40200 Jyväskylä, p. 050 534 4019, fax: 014-336 5336

tojen presidentinvaalien alla (Hellweg, Pfau & Brydon, 1992). Tuolloin huomattiin erityisen hyvin, että mediaesiintymisellä on oleellinen vaikutus siihen, millainen vaikutelma ehdokkaasta äänestäjille muodostuu. Nixonin katsottiin hävinneen väittelyn juuri huonomman televisioesiintymisensä takia. Silloin käynnistyi myös varsinainen vaalikeskusteluja koskeva tutkimus. Suomessa vaalikeskustelut alkoivat jo 1960-luvulla (Sallinen-Kuparinen, 1987), mutta vaalikeskustelujen tutkimus sai Suomessa vauhtia vasta 1980-luvulla (Isotalus, 1998).

Television vaalikeskusteluja on tutkittu kansainvälisesti erittäin paljon. Huomattava osa kansainvälisestä tutkimuksesta on yhdysvaltalaisia. Tosin yhä enemmän television vaalikeskusteluja tutkitaan myös muualla (ks. Coleman, 2000). Eniten on tutkittu sitä, millaisia vaikutuksia niillä on. Esimerkiksi Trent ja Friedenberglä (2000: 274-283) ovat erotelleet kahdeksan erilaista vaaliväittelyn vaikutusta. Heidän mukaansa ne ensinnäkin kiinnostavat suurta yleisöjoukkoa. Toiseksi ne vahvistavat yleisön aikaisempia näkemyksiä politiikoista ja puolueista. Osa äänestäjistä saattaa myös muuttaa kantaansa vaalikeskustelun perusteella. Edelleen keskustelut luovat äänestäjille kuvan keskeisistä vaalien asiakysymyksistä eli luovat agendan. Lisäksi ne lisäävät äänestäjien tietoa asioista, eli äänestäjä oppii vaalikeskustelusta. Kuitenkin niillä on vaikutusta ehdokkaista muodostuneisiin imagoihin. Seitsemäs vaikutus on, että ne ”jäädettävät” kampanjoinnin. Tämä tarkoittaa sitä, että äänestäjät prosessoivat aktiivisesti näkemyksiään vasta vaalikeskustelun jälkeen, mutta vaalikeskustelujen väliseksi ajaksi he jättävät pohtimisen vähemmälle. Kahdeksas vaikutus on, että vaalikeskustelut lisäävät luottamusta poliittikkoihin ja poliittisiin instituutioihin. Vaalikeskustelun vaikutuksia tarkastelevan tuoreen meta-analyysin (Benoit, Hansen

& Verser, 2003) mukaan vahvin tutkimuksellinen näyttö on siitä, että vaaliväittelyt vaikuttavat ehdokasvalintoihin, äänestäjien tietoon asiakysymyksistä ja päätelmiin poliitikon persoonasta. Toisaalta vaalikeskustelu ei aina välttämättä lainkaan vaikuta äänestäjään (Benoit & Hansen, 2004). Myös Suomessa vaalikeskustelujen on todettu vaikuttavan äänestäjiin monin tavoin (esim. Isotalus & Pörhölä, 1994; Moring & Himmelstein 1993; Pesonen ym. 1993). Kaikista muista yllä luetteluista vaikutuksista on viitteitä myös suomalaisissa tutkimuksissa, mutta kampanjan ”jäätymisestä” vaalikeskustelujen väliseksi ajaksi ei ole toistaiseksi havaintoja Suomesta.

Vaalikeskusteluja käsittelevän tutkimuksen toinen, selvästi vähemmälle huomiolle jäänyt suuntaus on niiden sisällön analyysi (McKinney & Carlin, 2004). Näissä tutkimuksissa television vaalikeskusteluja luonnetta on usein analysoitu kuvailevasti. Sisällön analyysi on keskittynyt sekä ohjelmien kielelliseen että visuaaliseen sisältöön. Toisinaan tutkimus on ollut keskustelijoiden puheviestinnän merkkijärjestelmien tarkastelua mikrotasolla, jolloin on analysoitu verbaalista (esim. Nuolijärvi & Tiittula, 2000a) tai nonverbaalista viestintää (esim. Isotalus, 2000). Tyypillistä on myös ollut tarkastella keskustelun argumentaatiota (esim. Benoit & Harthcock, 1999; Kanerva, 1997) tai televisiokuvausta (esim. Morello, 1992). Ehdokaiden ohella huomiota on voitu kiinnittää myös toimittajien käyttäytymiseen ohjelmassa (Kanerva, 1997), tai tutkimus on saattanut keskittyä johonkin tiettyyn televisio-ohjelmaan (Isotalus & Pörhölä, 1994).

Näille tutkimuksille on tyypillistä, että ne yleensä keskittyvät johonkin tiettyyn vaalikeskustelun ominaisuuteen ja pyrkivät antamaan siitä tarkan kuvauksen. Ne eivät pyrikään antamaan kokonaiskuvaa vaalikeskusteluista. Tutkimusta, jonka tavoitteena olisi kuvata

vaalikeskustelujen keskeisiä elementtejä, luoda laajempaa teoreettista näkökulmaa vaalikeskustelun tarkasteluun, tai tutkimusta, joka pyrki ottamaan huomioon sekä vaalikeskusteluun vaikuttavat poliittiset että vuorovaikutukselliset tekijät, näyttää olevan niukasti. Kansainväliä julkaisuja on joitakin, mutta suomalaisten vaalikeskustelujen näkökulmasta tällaista tutkimusta ei ole tehty. Kansainvälistenkin tutkimusten rasitteena on, että ne keskittyvät lähes yksinomaan presidenttiehdokkaiden vaaliväittelyihin (Graber, 2005; McKinney & Carlin, 2004: 226). Tässä artikkelissa keskitytään television vaalikeskustelun keskeisten elementtien kuvaamiseen. Tarkoituksena on luoda teoreettinen kuvaus suomalaisen vaalikeskustelun pääelementeistä ottaen huomioon sekä politiikan että viestinnän tutkimuksen näkökulmat.

ONKO KYSEESSÄ VÄITTELY?

Ulkomaiset vaalikeskustelujen keskeisiin tekijöihin pureutuvat tutkimukset kohdistavat huomionsa väittelyn peruselementteihin. Useissa maissa onkin kyse nimenomaan vaaliväittelystä (esim. Benoit & Wells, 1996; Coleman, 2000; Hellweg ym. 1992). Väittelyleille on ominaista se, että niissä on vain kaksi, korkeintaan kolme osapuolta. Lisäksi vastakkaisasetelma osapuolten välillä on selvä. Osapuolten vähäisyys ja selkeä vastakkaisasetelma selittyy usein kaksipuoluejärjestelmällä tai sitä vastaavalla poliittisella tilanteella. Toisaalta pelkkä osanottajien määrä ei vielä määritä viestintätilannetta väittelyksi.

Tärkeimmäksi vaaliväittelyn ominaispiirteeksi onkin nähty erimielisyyden ilmaukset (clash) (Carlin & Howard, 1991; Carlin ym. 2001). Benoitin ja Wellsin (1996) mukaan väittelystä on kyse ensisijaisesti puolustamisesta ja hyökkäämisestä. Väittelijän tavoitteena on saattaa vastapuoli epäedulliseen valoon, joten on sanallisesti hyökättävä häntä

kohtaan. Tällaisen epäedulliseen valoon joutumisen estämiseksi väittelyn toisen osapuolen on vuorostaan puolustauduttava.

Tiettävästi pisimmälle viety vaaliväittelyn puheenvuorojen piirteitä kuvaava esitys on funktionaalinen teoria (Benoit & Hartcock, 1999; Benoit ym. 2003). Se näkee vaaliväittelyn diskurssin ensisijaisesti instrumentaalisenä, toivotun lopputuloksen saamisen välineenä, eli väittelijöiden tavoitteena on saada tarpeeksi ääniä vaalien voittamiseksi. Teorian mukaan kampanjadiskurssissa on ainoastaan kolme muotoa: ylistys, hyökkäys ja puolustus. Ylistys tarkoittaa, että keskustelija voi tuoda esille omia myönteisiä piirteitään, kehua itseään ja ihanteitaan tai hän voi valottaa poliittista tilannettaan arvottamalla myönteisesti poliittisia saavutuksiaan tai päämääriään. Hyökkäyksessä ehdokas kritisoi vastapuolta. Kritiikki voi kohdistua vastapuoleen henkilönä tai hänen harjoittamaansa politiikkaan. Kun vastapuoli päättää vastata toisen osapuolen kritiikkiin, hän puolustautuu.

Funktionaalisen teorian toisen periaatteen mukaan ylistys, hyökkäys ja puolustus voivat olla asiaperustaisia tai henkilöperustaisia (Benoit & Hartcock, 1999; Benoit ym. 2003). Asiaperustaiset ilmaukset voivat vuorostaan käsitellä kolmea aiheetta: menneitä tekoja, tulevia suunnitelmia tai yleisiä päämääriä. Samoin henkilöperustaisilla ilmauksilla on kolme aiheetta: persoonalliset piirteet, johtamiskyky ja ihanteet. Funktionaalinen teoria siis pelkistää vaaliväittelyn puheenvuorojen piirteitä. Se näyttäisi ensisijaisesti soveltuvan henkilökeskeisiin vaaleihin kuten presidentinvaaleihin, joihin sitä nimenomaan onkin sovellettu. Teoria sopinee myös paremmin kaksipuoluejärjestelmään tai sen kaltaiseen poliittiseen tilanteeseen kuin monipuoluejärjestelmään. Suomalaisten vaalikeskustelujen näkökulmasta funktionaalisen teorian esittämä luokittelu tuntuu rajalliselta.

SUOMALAISET VAALIKESKUSTELUT

Jos väittely vuorovaikutustilanteena määritellään sellaiseksi, että se koostuu hyökkäyksistä ja puolustautumisesta, niin suomalaista television vaalikeskustelua voinee harvoin kuvata vuorovaikutukseltaan suoranaiseksi väittelyksi. Suomalaisissa vaalikeskusteluissa puheenvuorot eivät säännönmukaisesti ole hyökkäyksiä jotakin kohtaan. Hyökkäysten jäädessä vähemmälle myös puolustautuminen vähenee. Väittelyä siis määrittää vuorovaikutuksen muoto, ei osanottajien määrä.

Suomalaisessa monipuoluejärjestelmässä kahden selvästi keskenään vastakkaisen osapuolen väittely on ylipäänsä harvinaista. Tosin television vaaliohjelmissa on viimeisimpien vaalien yhteydessä käytetty enenevässä määrin näkemysten ilmaisua pelkistämään ja terävöittämään pyrkiviä asetelmia kuten, puolueiden puheenjohtajien ”kaksintaistelija” (ks. Isotalus, 1996b). Tästäkin huolimatta Suomessa kyse on ennemminkin keskustelusta tai omien näkemysten mahdollisesti yksisuuntaisesta esittelystä kuin väittelystä (ks. Isotalus & Pörhölä, 1994). Vuorovaikutuksen perusmuoto eroaa väittelystä, eivätkä hyökkääminen ja puolustaminen näyttäisi olevan suomalaisessa vaalikeskustelussa keskeisiä elementtejä.

Keskeinen syy vaaliohjelmien keskustelemaan luonteeseen on mitä ilmeisimmin Suomen monipuoluejärjestelmä. Yhdessä vaalikeskustelussa on yleensä useampia osanottajia kuin kaksi; tavallisesti heitä on lähemmäs kymmenen. Eduskuntavaaleissa keskustelijoiden määrä on toisinaan lähestynyt jo kahtakymmentä. Suomessa puolueiden vastakkaisasetelma ei ole keskusteluissa eikä yhteiskunnassa jyrkkä tai selvärajainen (ks. Karvonen & Paloheimo, 2005). Kahdenkeskisessä väittelystä ei siten synny kaksinaapiselle poliittiselle tilanteelle ominaista vahvaa konfrontaatiota, koska jokaisella on

yleensä useampia kuin yksi vastustaja tai liittolainen eikä äänestäjä joudu valitsemaan jompaakumpaa osapuolta, vaan vaihtoehtoja on useampi. Ainoa poikkeus tästä on presidentinvaalien toinen kierros (ks. Aarnio & Isotalus, 2000), jolloin kaksi ensimmäisellä kierroksella eniten ääniä saanutta ehdokasta on enää mukava vaalitaistelussa.

Monipuoluejärjestelmä pakottaa puolueet myös yhteistyöhön ja siten osoittamaan vaalikamppailussa yhteenkuuluvuutta toisten puolueiden edustajien kanssa (Karvonen & Paloheimo, 2005). Vaalikeskustelussa hyökkäävä viestintä voi murentaa tulevan hallitusyhteistyön mahdollisuuksia, minkä takia suoria sanallisia hyökkäyksiä muiden puolueiden edustajia kohtaan usein vältetään. Lisäksi jo tehdyistä poliittisista ratkaisuista on harvoin mikään puolue yksin vastuussa, vaan päätökseen on osallistunut useita puolueita. Suomalaista poliittista kulttuuria onkin luonnehdittu toimintakeskeisyyden sijasta konsensushakuiseksi (Karvonen & Paloheimo, 2005). Tämä on näkynyt esimerkiksi niin kutsutun Kekkonen–Paasikivi-ulkopolitiikan johtavassa asemassa ja siihen liittyneessä vaatimuksessa ulkopoliittisten mielipiteiden konsensuksesta toisen maailmansodan jälkeen aina vuoteen 1991 asti. Toinen esimerkki on metaforien ”konsensus”, ”matalan profiilin politiikka” ja ”välttämättömyyden retoriikka” taaja käyttö kuvattaessa suomalaista 1980-luvun politiikkaa (Aarnio & Pekonen, 1999: 194). Keskeisimmät poliittiset toimijat ovat olleet konsensushenkisiä paremminkin kuin käyneet täyteen taisteluun pääpuolueiden kesken.

Television vaaliohjelmien vähäiset väittelyn piirteet saattavat selittyä myös suomalaisella puhe-kulttuurilla. Suomessa puheella on harmoniaa ylläpitävä tehtävä (Sallinen-Ku-parinen, 1986). Puhumisen avulla pyritään ennemminkin pitämään yllä ryhmäsopua kuin luodaan ristiriitatilanteita. Suomalais-

ten väittelynhaluisuus on myös todettu alhaiseksi. Lisäksi puhekultuurissamme puhujan ja asian välinen suhde näyttäisi olevan tiivis. Tämä tarkoittaa sitä, että asiaa ja puhujaa ei useinkaan kyetä erottamaan toisistaan. Tällöin hyökkäystä asiaa kohtaan pidetään hyökkäyksenä henkilöä kohtaan.

Nuolijärvi ja Tiittula (2000b) ovat havainneet, että suomalaiset ja saksalaiset televisiokeskustelut poikkeavat toisistaan. Saksalaiselle televisiokeskustelulle on ominaista myönteisesti väritynyt riitakulttuuri. Saksalaisen ajattelun mukaan ristiriidat kuuluvat demokratiaan ja niitä ratkotaan väittelemällä. Suomalainen televisiokeskustelu on huomattavasti säyseämpää, eikä keskusteluissa esiinny juurikaan riitelyä. Myös Nuolijärven ja Tiittulan analyysi vastakkain asettautumisesta suomalaisissa televisiokeskusteluissa kertoo, että erimielisyyksiä kyllä ilmaistaan mutta ei kovin hyökkäävästi.

Suomalainen puhekuluttuuri näyttäisi siis olevan yksi syy sille, että väittelykuluttuuri ei ole kovinkaan vahvasti kotiutunut Suomeen. Esimerkiksi voidaan ottaa vuoden 1995 MTV3:n eduskuntavaaliväittelyn sarjassa, jossa kolmen suurimman puolueen puheenjohtajat keskustan Esko Aho, sosiaalidemokraattien Paavo Lipponen ja kokoomuksen Sauli Niinistö kohtasivat toisensa kaksi kerrallaan (ks. Isotalus, 1996b). Vaaliväittelyistä huomaa heti, että ne olivat pitkälti toimittajavetoisia. Niissä ei syntynyt kovin sähkökkäitä väittelyä puheenjohtajien kesken, eivätkä ne noudattaneet perinteisiä väittelyn muotoja. Väittelyiden puheenvuoroista suurin osa siis oli jotakin muuta kuin hyökkäämistä tai puolustautumista.

Hyökkääminen ja puolustaminen puhetylinä ovat yhteydessä siihen, kuinka väittelyyn osallistuvat poliitikot tuottavat ristiriitoja politisoidessaan asioita ja politikoidessaan asioilla. Politisoidessaan kysymyksiä poliitikko voi esimerkiksi tulkita puheenaolevan asian

taustoja, käsitellä sen ristiriitoja aiheuttavia piirteitä ja niitä vallan mekanismeja, jotka tuottavat kyseistä asiantilaa (Kanerva, 1994: 93). Politisointi liitetään siis kritikointiin. Asia näyttäytyy keskustelun jälkeen eri valossa, sillä poliitikko on tulkinnut sitä uudella tavalla muuttamatta silti itse asiaa miksikään. Politikointia voidaan tarkastella ketjuna, jossa kriitikot vetävät esiin poliittisuuden ulkopuolisina pidettyjä kysymyksiä ja asettavat ne kyseenalaisiksi (Kanerva, 1994: 145). Toimittajat puolestaan vaikuttavat toiminnallaan oleellisesti siihen, millainen tila osallistuville poliitikoille jää politisointiin. Toimittajien pitäytyminen ennalta hahmotetussa asialistassa kaventaa poliitikkojen mahdollisuutta nostaa asioita itsenäisesti käsittelyyn tai niiden asettamista kyseenalaiseksi. MTV3:n eduskuntaväittelyn sarja on kuvaava esimerkki siitä, että suomalaisessa puhekultuurissa väittelyä sen perinteisessä merkityksessä on vaikea synnyttää eikä väittelemistä pidetä oikein sopivana tai tavoiteltavana (ks. Sallinen-Kuparinen, 1986). Koska ulkomaiset kuvaukset vaaliväittelystä eivät sellaisenaan näytä sopivan suomalaisen vaalikeskustelun kuvaamiseen, on perusteltua tarkastella erikseen näiden keskustelujen perusluonnetta. Tässä artikkelissa keskitytään nimenomaan eduskuntavaalien yhteydessä käytyihin televisiokeskusteluihin.

TAVOITTEENA MALLIN KEHITTELY

Artikkelimme tavoitteena on luoda teoreettinen malli suomalaisen vaalikeskustelun keskeisistä tekijöistä. Vaalikeskusteluja lähestytään sekä puheviestinnän että politiikan tutkimuksen näkökulmista. Lähestymistapaa voi myös kutsua poliittisen viestinnän näkökulmaksi. Mallin kehittäminen perustuu kuitenkin vaalikeskusteluaineiston makrotason analyysiin. Katsottavana ovat olleet kaikki vuoden 1995 ja 1999 eduskuntavaalien television vaaliohjelmien

Makrotason analyysissä olemme pyrkineet hahmottamaan vaalikeskustelusta ne vuorovaikutukselliset tekijät, jotka vaalikeskusteluissa pysyvät ohjelmasta ja vaaleista toiseen samoina. Toisaalta olemme pyrkineet havaitsemaan ne piirteet, jotka muuttuvat vaaliasetelman muuttuessa. Muutoksille olemme myös etsineet syitä. Tavoitteena on siis ollut luoda kokonaiskuva kunkin vuoden vaaliohjelmista ja niiden luonteeseen vaikuttaneista vuorovaikutuksellista ja poliittisista tekijöistä. Tarkastelussa ovat siis olleet sekä sisällölliset että viestinnälliset piirteet. Tämän pohjalta olemme pelkistäneet ne keskeiset elementit, jotka näyttäisivät vaikuttavan keskustelun pääpiirteisiin vaaleista vaaleihin.

Artikkelin tulokset muodostuvat siis tästä vaaliohjelmien analyysistä muodostuneesta kokonaiskuvasta. Esittelemme tämän makroanalyysimme tuottamat keskeiset elementit. Tämän lisäksi artikkelissa pohdimme syitä näiden elementtien ilmenemiseen ja vaihteluun, jotta niistä muodostuisi kokonaiskuva ja niiden keskinäiset suhteet hahmottuisivat. Pyrimme myös mahdollisuuksien mukaan antamaan yksityiskohtaisempia esimerkkejä siitä, kuinka nämä elementit ja niiden keskinäiset suhteet käytännössä ilmenivät. Jatkossa esitetyt vaalikeskustelun piirteet ovat siis analyysimme tulosta. Analyysin tulosten pohjalta olemme muodostaneet medioidun vaalikeskustelun mallin.

Tämän lisäksi olemme soveltaneet kehittämäämme mallia yhteen alkuperäisen analyysin ulkopuoliseen vaalikeskusteluun testataksemme mallin soveltuvuutta yksittäisen keskustelun tarkasteluun. Analyysikohteeksi on valittu vuoden 2003 eduskuntavaalien ensimmäinen vaalikeskustelu ”Kolme suurta”, joka käytiin 29.1.2003 TV 1:ssä.¹ Se oli

vaalikampanjan ensimmäinen vaalikeskustelu. Kansainvälisissä tutkimuksissa (Benoit ym. 2003) on havaittu, että kampanjan ensimmäinen keskustelu vaikuttaa enemmän äänestyspäätökseen kuin muut keskustelut.

Tästä vuoden 2003 yhdestä vaalikeskustelusta tehdystä analyysistä emme esitele yksityiskohtaisia tuloksia, vaan käytämme analyysiä ainoastaan esimerkkinä mallin soveltuvuudesta yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Esitellessämme mallin piirteitä annamme esimerkkejä siitä, kuinka kyseiset piirteet ilmenivät tässä yhdessä keskustelussa, johon osallistuivat sosiaalidemokraattien puheenjohtaja Paavo Lipponen, keskustan puheenjohtaja Anneli Jäätteenmäki ja kokoomuksen puheenjohtaja Ville Itälä.

KESKIÖSSÄ: SAMAA TAI ERI MIELTÄ

Kun ulkomaisten tutkimusten mukaan hyökkääminen ja puolustaminen ovat vaaliväittelyn pääosallistumistavat, suomalaisiin vaalikeskusteluihin tämä luonnehdinta ei siis näytä pätevän. Analyysimme mukaan hyökkäämisen ja puolustamisen sijaan suomalaisen vaalikeskustelun keskeisin osallistumistapa on ennemminkin samaa mieltä ja eri mieltä oleminen. Samanmielisyyden ja erimielisyyden osoittaminen onkin teoreettisen mallimme ydin, jonka ympärille vaalikeskustelun muut keskeiset elementit rakentuvat (esimerkit 1 ja 2).

Esimerkki 1: Vuoden 2003 vaalikeskustelussa samaa mieltä olemisesta.¹

Lipponen: *Pitää etupainoisesti sijoittaa nimenomaan tämän vaikeimman työttömyyden torjumiseen.*

Jäätteenmäki: *Kyllä me olemme.*

Lipponen: *Ja nopeasti, koska ihmiset syrjäytyvät.*

Jäätteenmäki: *Olemme tässä asiassa samaa mieltä että nopeasti pitäisi toimia.*

¹ Aineisto perustuu sanatason tarkkuudella tehtyyn litterointiin, koska tarkempi litterointi ei olisi ollut tässä yhteydessä tarkoituksenmukaista. Välimerkit ovat tutkijoiden lisäimiä.

Esimerkki 2: Eri mieltä oleminen.

Lipponen: *Mutta sehän on aivan hölmöläisten hommaa, jos suomalaiset maksavat työpaikasta, jolla ei työttömiä edes välttämättä työllistetäkään.*

Jätteenmäki: *Kyllä se malli työllistää. Se on työllistänyt Tanskassa.*

Lipponen: *Mutta ei välttämättä työttömiä.*

Jätteenmäki: *No keitä muita se työllistäisi, jos ei työttömiä.*

Lipponen: *Se voi mennä niiden työpaikkojen tukemiseen, jotka jo ovat yrityksessä.*

Jätteenmäki: *No onko se sitten huono asia jos yritykseen tulee...*

Vuoden 2003 keskustelu sisälsi runsaasti sekä samaa mieltä että eri mieltä olemista. Eniten erimielisyyttä osoittivat Anneli Jätteenmäki ja Paavo Lipponen toisiaan kohtaan. Puheenvuorojen jakautuminen myös kertoo, että molemmat olivat selvästi harvemmin eri mieltä Ville Itälän kuin toistensa kanssa. Ville Itälän puheenvuoroista havaitsee, että hän osoittaa olevansa Paavo Lipponen kanssa samaa mieltä useammin kuin eri mieltä, kun taas Anneli Jätteenmäen kanssa hän on useammin erimielinen. Suomalaisissa vaalikeskusteluissa erimielisyyksiä ilmaistaankin yleensä epäsuoremmin kuin samanmielisyyksiä (Nuolijärvi & Tiittula, 2000a; 2000b; 2003). Lisäksi on syytä muistaa, että samaa ja eri mieltä olemista voidaan viestiä myös nonverbaalisella viestinnällä, esimerkiksi pään ja käsien liikkeillä tai ilmeillä.

Samaa mieltä ja eri mieltä olemisen taustalla ovat luonnollisesti politiikan erilaiset asiasisällöt, niistä johdettavat toimintavaihtoehdot ja niiden argumentointi. Näkemykset saattavat perustua puolue- tai vaaliohjelmaan taikka tilannekohtaiseen tulkintaan ja päättelyyn. Erottuakseen toisten linjasta puolueiden edustajat pyrkivät esittämään toisistaan eroavia ratkaisuja. Samaa mieltä oltaessa vahvistetaan yhteistyökykyisyyden ja sopuisuuden vaikutelmaa, mikä saattaa

ilmentää prioriteetteja toivotuimman hallituskumppanin suhteen (ks. Karvonen ja Paloheimo, 2005). Vaalikampanjoinnissa esitetään uusia poliittisia avauksia aktiivisemmin kuin vaalien välillä kuitenkin niin, etteivät nämä avaukset rikkoisi tulevia yhteistyömahdollisuuksia. Nuolijärvi ja Tiittula (2000b) puhuvatkin liittoutumisesta puheessa jonkun kanssa tarkoittaen samansuuntaista ilmiötä kuin tässä tutkimuksessa samaa mieltä olemisellä.

Ohjelmallisesti toisiaan lähellä olevien puolueiden otaksuisi ilmaisevan useammin samanmielisyyttä kuin toisistaan etäällä olevien puolueiden. Puolueiden ja erityisesti poliitikkojen vertailu ohjelmallisten periaatteiden avulla (Aarnio, 1998) on Suomessa kuitenkin oleellisesti vaikeutunut 1980-luvulta lähtien, sillä selkeiden kannanottojen, ratkaisujen ja toimintavaihtoehtojen sijaan ohjelmatyössä haetaan nykyisin ennemminkin tärkeiksi arvioituja kysymyksiä ja pohditaan niiden välisiä suhteita sekä pyritään ennen kaikkea muodostamaan kilpailukykyinen tulkinta todellisuudesta. Ohjelmallista työtä leimaa asiantilojen jäsentely yksittäisten asioiden sijaan. Mietitään ennemminkin sitä, mihin kantaa tulisi ottaa kuin sitä, että esitettäisiin yksiselitteisiä vastauksia. Ohjelmista ei juurikaan kannata etsiä ratkaisuja työttömyyden nujertamiseen, mutta toisaalta työttömyys nimetään konsensushenkisesti taajaan tätä aikaa jäsentäväksi keskeiseksi haasteeksi. Tästä syystä ohjelmatekstejä tai ohjelmallisia periaatteita siteerataankin harvoin vaalikeskusteluissa. Toisaalta puolueissa on kohtalaisen suosittua laatia vaaliohjelma, jossa ”paalutetaan” tietyt puolueen vaalikampanjoinnissa yhteisesti esille tuotavat teemat. Puolueet pyrkivät vaikuttamaan vaalien agendaan omalla ohjelmallisella puheenvuorollaan.

Äänestäjällä on usein vaikeuksia nähdä puolueiden keskinäisiä eroja, mikä perustuu

puolueiden samankaltaistumiseen ja pyrkimykseen olla yleispuolueita (esim. Karvonen & Paloheimo, 2005). Tällaisessa tilanteessa puolueet pyrkivät myös tietoisesti osoittamaan eroavaisuuksiaan niissä asioissa, joissa suinkin voivat, mikä saattaa lisätä erimielisyyksien määrää keskustelussa. Yhdysvaltalaisissakin tutkimuksissa erottautuminen toisista keskustelijoista on todettu tärkeäksi toimintaa ohjaavaksi periaatteeksi vaaliväitelyssä (Benoit ym. 2003: 3). Näin näyttäisi olevan myös Suomessa.

Pelkästään politiikan asiakysymykset ja tulkinnat eivät selitä sitä, miten puolueiden edustajat osoittavat samaa ja eri mieltä olemista suhteessa toisiinsa. Analyysimme perusteella ilmiöön keskeisesti vaikuttava tekijä on puolueen poliittinen asema – onko se hallituksessa vai oppositiossa. Analyysimme perusteella näyttää siltä, että vaalikampanjan aikaiset hallituspuolueet osoittavat samanmielisyyttä enemmän toisiaan kuin muita puolueita kohtaan. Samanmielisyyttä selittää taustalla oleva yhteinen hallitusohjelma ja yhteinen vastuu tehdyistä poliittisista ratkaisuista. Poliittisten ratkaisujen ja valittujen toimintalinjojen halutaan näytettyvän vaihtoehdottomana peittäen asian poliittinen luonne. Käsiteltävä asia voidaan näin epäpolitisoida samanmielisyyden osoituksilla. Hallituspuolueiden ja oppositiopuolueiden välillä näyttää puolestaan olevan runsaasti erimielisyyden osoituksia. Oppositio kritisoi hallituksen päätöksiä ja esittää uusia vaihtoehtoja, jotka nykyinen hallitus pääosin torjuu. Oppositioapuolueet ovat haastajan asemassa, mikä heijastuu suoraan myös niiden tapaan osallistua keskusteluun. Pyrkimystä säilyttää ja saavuttaa yhteistyökkyisyys ja hallituskelpoisuus muiden puolueiden silmissä kutsutaan kartelliksi (Katz & Mair, 1995). Asetelman olemassaolo jarruttaa politisoimista ja politikoidimista sekä uusien avauksien esittämistä. Toisaalta kartelli

ei myöskään ole pysyvä asetelma, mikä lisää politisoinnin ja politikoinnin hyödyntämisen houkutusta – näin Suomessa erityisesti kokoomuksen saavutettua hallituskelpoisuuden Holkerin hallituksen myötä.

Eri vuosien suomalaisissa vaalikeskusteluissa näkyikin analyysimme perusteella selvästi eroja samaa ja eri mieltä osoittamisessa hallituksen kokoonpanon mukaan. Perinteisistä suurista puolueista hallituspuolueita vuoden 1995 vaaleissa edustivat keskusta ja kokoomus ja vuosien 1999 ja 2003 hallituspuolueita sosiaalidemokraatit ja kokoomus. Esimerkiksi kokoomuksen suhtautuminen keskustaan ja sosiaalidemokraatteihin näytti vaihtelevan sen mukaan, oliko se samassa hallituksessa vai ei. Vuoden 2003 ensimmäisen vaalikeskustelun tarkempi analyysi osoittaa, että kokoomuksen Ville Itälä myötäili enemmän samassa hallituksessa ollutta sosiaalidemokraattien Paavo Lipposta ja osoitti erimielisyyttä useammin keskustan Anneli Jäätteenmäelle. Kulloistenkin hallituskumppaneiden samanmielisyyttä näkyi myös aikaisempien vuosien vaalikeskusteluissa.

Kolmas keskeinen tekijä, joka näyttäisi vaikuttavan samaa ja eri mieltä olemiseen, on keskustelijoiden henkilökohtaiset suhteet. Jos keskustelijat tulevat hyvin toimeen keskenään, se heijastuu myös keskustelutyyliin. Samoin heijastuu keskustelijoiden keskinäinen eripuraisuus. Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan (Isotalus, 1996b) puolueiden puheenjohtajilla Esko Aholla, Paavo Lipposella ja Sauli Niinistöllä oli varsin erilaiset keskinäiset välit. Sauli Niinistön ja Paavo Lipposen kerrottiin tulevan hyvin toimeen keskenään. Sen sijaan Paavo Lipposen ja Esko Ahon välillä kerrottiin olevan perustavanlaatuinen erimielisyys. Tämä näkyy myös vuosien 1995 ja 1999 vaalikeskusteluissa erityisesti Paavo Lipposen ja Esko Ahon vahvana vastakkaisasetelmana. Varsinkin vuoden 1999 vaalikeskusteluissa

asetelma korostuu. Sitä entisestään vahvistaa se, että Paavo Lipponen ja Sauli Niinistö edustavat hallituspuolueita ja Esko Aho on suurimman oppositiopuolueen puheenjohtaja, jolloin Ahon vastaparina on hyvin keskenään toimeentuleva kaksikko.

POLIITTINEN MUISTI

Kun keskustelijat osoittavat keskusteluissa samaa ja eri mieltä olemistaan, niin hyvässä asemassa näyttää olevan keskustelija, jolla on hyvä poliittinen muisti ja tilannekohtainen taito käyttää tätä hyväkseen. Analyysimme mukaan asioiden perustelemisessa oleelliseksi muodostuu se, kuinka taitavasti ja valikoiden pystyy osoittamaan kuka teki, mitä teki, milloin teki ja tulkitsemaan millaisia vaikutuksia teolla oli. Keskusteluissa on siis varsin tavallista, että puhutaan siitä, kuka on vastuussa jostakin tehdystä ratkaisusta ja sen seurauksista. Tällaista argumentaatiota voidaan käyttää sekä puhuttaessa omista saavutuksista että toisten epäonnistumisesta. Omien ratkaisujen käsittelyssä nousee siten keskeiseksi myös niin sanottu valikoiva politisoiminen (ks. Kanerva, 1994: 145). Valikoiva politisoiminen sisältää paitsi asioiden politisoiminnan ja erityisesti niiden epäpolitisoinnin. Epäpolitisointi on politisoiminnan kääntöpuoli. Se liittyy kysymyksen sysäämiseen politiikan esityslistalta tai sen poliittisen luonteen peittämiseen. Epäpolitisointia käytetään esimerkiksi tilanteessa, jossa on tarpeen puolustaa vakiintunutta linjaa tai toimintavaihtoehdon realistisuutta sekä vähätellä vastustajan kritiikkiä eli politisointisyritystä.

Hallituksessa istuneet puolueet tuovat esille oman hallituksensa aikaansaannoksia. Vuorostaan oppositiopuolueet tuovat esille hallituksen tekemien päätösten tehottomuutta, epäonnistumista tai jopa ”tuhoisuutta”. Varsin usein puhutaan myös erilaisista työryhmistä ja

komiteoista sekä arvioidaan niiden tekemien ehdotusten onnistumista. Esimerkki 3 kuvaa poliittisen muistin käyttöä.

Esimerkki 3:

Lipponen: *...Itse asiassa kun Ahon hallitus tämän työmarkkinatuen toi, niin se alkuperäinen tarkoitus oli että se aktivoisi. Mutta ei se sellaiseksi muodostunut, vaan siitä tuli tällainen toimeentulotuki.*

Jotta tällaista perustelemista pystyy hyödyntämään, täytyy olla hyvin perillä puhuttavan asian taustoista. Hallituksessa istuvat puolueet ja niissä erityisesti keskeisessä asemassa olleet ministerit, eduskuntaryhmien puheenjohtajat sekä puoluesihteerit ovat vahvoilla tällaisessa perustelemisessä, koska heillä on osoittaa taustatiedoin perusteltavissa olevia esimerkkejä tekemiensä päätösten vaikutuksista. Erityisen helposti tällaista argumentaatioketjua näyttää pystyvän hyödyntämään kulloinenkin pääministeri. Esimerkiksi vuonna 1995 pääministeri Esko Aho perusteli asioita hyvinkin tarkasti. Seuraavien eduskuntavaalien alla Paavo Lipponen hyödynsi tässä mielessä asemaansa. Erityisesti Lipposen argumentaatio ja poliittisen muistin käytön erot vuosien 1995 ja 1999 vaaliohjelmissa tuo esille hyödyn, jonka pääministeri saavuttaa tietäessään parhaiten asioiden taustat. Pääministerin pitäisi näin ollen pystyä parhaiten perustelevaan ja kuvaamaan johtamansa politiikan päälinjat.

Tästä näkökulmasta pienten puolueiden edustajat – varsinkin niiden, jotka eivät ole olleet hallituksissa – ovat huonoimmassa asemassa. Niiden poliittiset toimijat eivät pysty käyttämään samoja perusteluketjuja osoittaakseen omia aikaansaannoksiaan kuin isojen puolueiden edustajat. Jos puolue ei ole koskaan ollut hallituksessa ja päättävässä asemassa, sen edustajien on joitakin yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta lähes mahdoton-

ta osoittaa omien tekemiensä myönteisiä seureauuksia. Heillä on siis käytössään vähemmän erilaisia puhetyylejä eli tapoja osallistua keskusteluun kuin perinteisten puolueiden edustajilla. Heidän roolikseen jääkin tehtyjen ratkaisujen kritisointi, mikä sekin asettaa heidät epäedullisempaan asemaan suhteessa katsojiin kuin suurten ja vakiintuneiden puolueiden edustajat. Nimitys ”protestipuolue” on tässä mielessä erittäin osuva nimitys tällaisille puolueille, koska se kuvaa myös niiden edustajien käyttämien puheenvuorojen sisältöä.

MENNEISYYSPUHE, NYKYISYYS- PUHE JA TULEVAISUUSPUHE

Vaalikeskustelu ei kuitenkaan koko ajan ole samaa ja eri mieltä olemista. Suomalaisessa vaalikeskustelusta tehty analyysi (Isotalus & Pörhölä, 1994) osoittaa, että ehdokkaiden välinen keskustelu saattaa jäädä hyvinkin vähäiseksi ja ehdokkaiden monologityyppinen puhe on erittäin yleistä. Monologisen puheen suuri määrä vahvistaa näkemystä, että suomalaista vaalikeskustelua on vaikea kutsua väittelyksi. Toisaalta se viittaa siihen, että keskustelijat eivät välttämättä ole tulleet studioon ensisijaisesti keskustelemaan keskenään, vaan ennemminkin kertomaan näkemyksiään katsojille (ks. Pörhölä ym. 1997: 439). Televisiokeskustelussahan viestintä on aina ensisijaisesti suunnattua katsojalle – ei toimittajalle tai muille keskustelijoille (Isotalus, 1996a).

Analyysimme mukaan vaalikeskustelun puheelle keskeistä näyttää olevan sen aikaperspektiivi. Osa puheesta viittaa selvästi menneisiin tapahtumiin ja osa käsittelee tulevaisuutta. Näiden väliin aikaperspektiivissä jää nykytilaa käsittelevä puhe. Myös funktionaalinen teoria näkee, että vaalidiskurssi voi olla orientoitunutta menneeseen tai tulevaan (Benoit & Hartcocok, 1999), mutta se ei ota huomioon nykyisyyttä koskevaa puhetta.

Suomalaisen vaalikeskustelun puhe voidaan analyysimme mukaan kuitenkin jakaa kolmeen lohkoon: menneisyyspuhe, nykyisyyspuhe ja tulevaisuuspuhe.

Nimensä mukaisesti menneisyyspuhe viittaa aikaisemmin tapahtuneisiin asioihin. Esimerkiksi tavallista on viitata johonkin aikaisemmin tehtyyn komiteamietintöön tai aikaisemman hallituksen ratkaisuihin. Vuoden 2003 eduskuntavaalien vaalikeskustelussa menneisyyspuhe jakaantui lähimenneisyyttä koskevaan puheeseen (esim. Irak-keskustelu) ja kaukaisempaan menneisyyteen (esim. aikaisemman hallituksen toiminnan seuraukset). Seuraavassa esimerkki kuvaa menneisyyspuhetta vuoden 2003 vaalikeskustelussa.

Esimerkki 4:

Jätteenmäki: *No kansa sitten tietysti ratkaisee, mikä on hallituksen pohja, mutta on hyvä keskustella yhteisistä tekijöistä sekä kokoomuksen että sosiaalidemokraattien kanssa. Mutta kun sitten katsotaan näitä viime hallituskauden päätöksiä, niin yhtä puutahan nämä molemmat arvoisat herrat ovat olleet, kaikista asioista hallitus on ollut yksimielinen. On tainnut kahdeksan vuoden aikana olla vain kaksi asiaa, josta hallitus on äänestänyt, ydinvoima ja tämä valtiosuhteenasia. Muuten hallituksessa on vallinnut lempeä yksimielisyys...*

Nykyisyyspuhe on nykyisen yhteiskunnallisen tilanteen analyysiä. Nykyisyyspuheessa vastakkaisia näkökulmia voivat esimerkiksi olla se, onko nykytilanteessa muutostarvetta vai puolustetaanko nykytilannetta. Vuoden 2003 eduskuntavaalien keskustelussa sitä oli eniten näistä kolmesta puheen muodosta (esimerkki 5).

Esimerkki 5:

Jätteenmäki: *No kyllä kai tässä pitää myöntää se, että kyllä EU-maiden kesken on erilaisia näkemyksiä. Iso-Britannia on varmasti lähempänä Yhdysvaltoja kuin mitä on sitten Saksa tai Ranska, mutta tärkeää olisi toki, että EU-maat pystyisivät käyttämään yhtä ääntä, mutta en kyllä*

ollenkaan vakuuttunut, että näin tulee kyllä tällä kertaa käymään, tässä on kuitenkin...

Tulevaisuuspuhe on tulevaisuuden visiointia ja sen pohtimista, miten tulevaisuudessa pitäisi toimia. Tavallista on esittää tulkintaa siitä, mitä pitäisi tehdä, jotta jostakin ongelmasta päästäisiin, tai mitä kyseinen puolue tekisi hallitukseen päästyään. Tulevaisuuspuhe saattaa näkyä myös kielellisissä piirteissä (Aarnio, 1995: 98, 105). Taajaan käytettyjä verbejä ovat tässä yhteydessä esimerkiksi 'jatkaa' ja 'säilyttää' tai 'muuttaa' sekä erilaiset välttämättömyyttä osoittavat rakenteet, joissa infinitiivi käsitetään subjektiksi ja joissa predikaattina voi olla yksipersonainen verbi kuten 'pitää', 'täytyy', 'tarvitsee', 'tulee' tai 'sopi'. Tulevaisuuspuheessa voidaan myös vedota erilaisiin vaihtoehtoihin välttämättömyyksiin, jotka voivat tulla perustelluiksi esimerkiksi talouden "sanelemin" pakoin. Vetoaminen välttämättömyyteen on yritys työntää ilmiö politiikan ulkopuolelle. Esimerkki 6 on tulevaisuuspuheesta.

Esimerkki 6:

Lipponen: ...*Työllisyysmäärärahoja tulee korottaa selvästi. Jos ajatellaan vaikka sitä, että työmarkkinatuesta tehtäisiin eräänlainen aktiiviraha. Sen vastineeksi sitten järjestettäisiin... Sitä korostettaisiin ja järjestettäisiin...*

Jätteenmäki: *Te olette nyt menolupauksia antamassa.*

Lipponen: *Siihen tulisi tietysti velvoitteeksi osallistua jonkinlaiseen koulutukseen tai työhön. Tämä vähentäisi toimeentulotuen tarvetta. Täältä linjalta pitäisi lähteä käymään kiinni tähän työttömyyden kovaan ytimeen. Sen lisäksi tarvitaan huolehtimista ostovoimasta, palkansaajien ostovoimasta...*

Ei näytä olevan harvinaista, että keskustelijat käyttävät samankin puheenvuoron sisällä näitä puheen eri muotoja. Vuoden 2003 keskustelussa Paavo Lipposella ja Anneli Jätteenmäellä oli suunnilleen saman verran

nykyisyyspuhetta, joka oli vallitseva puheen muoto. Sen sijaan Paavo Lipposella oli sekä menneisyys- että tulevaisuuspuhetta Anneli Jätteenmäkeen verrattuna enemmän. Ville Itälä osallistui kaiken kaikkiaan keskusteluun vähemmän kuin toiset. Aika-akseliin sidoksissa olevat puhemuodot ovat myös rinnakkaisia sama- ja erimielisyyksien kanssa. Esimerkiksi pohtimalla asioiden tämän hetkistä tilaa voidaan osoittaa sekä erimielisyyttä että samanmielisyyttä. Näyttää siltä, että menneisyyspuhetta käytettäisiin erityisesti ilmaistaessa erimielisyyttä. Mitä vankempi vaalikeskustelijan poliittinen muisti on, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on politisoida ja politikoida sekä suunnata keskustelua niin halutessaan kohti konfrontaatiota. Vaalikeskustelija vetää esityslistalle jonkin vanhan tapahtuman, järkyttää tapahtuman vakiintuneita tulkintoja, arvioi tehtyä ja esittää lopuksi vaihtoehtoja valituksi tulleelle toimintalinjalle. Politisointi ja politikointi provosoivat puolustamaan.

TYYLISTÄ KONTEKSTIIN

Vaalikeskusteluun osallistuvan keskustelijan tavasta ja määrästä käyttää puheen eri muotoja – tavasta ilmaista erimielisyyttä ja samanmielisyyttä sekä tavasta käyttää menneisyys-, tulevaisuus- ja nykyisyyspuhetta – näyttäisi muodostuvan hänen keskustelutyyliinsä. Myös se, missä määrin hän puheen eri muotoja käyttää, kertoo persoonallisesta tyylistä. Keskustelija voi esimerkiksi ilmaista toistuvasti ja hyvin eksplisiittisesti samanmielisyyttään muiden keskustelijoiden kanssa, jolloin tyyli on aivan erilainen kuin keskustelijalla, joka on jatkuvasti eri mieltä ja osoittaa sitä tehtyjen ratkaisujen eli menneisyyspuheen kautta. Useimmat keskustelijat toki käyttävät keskustelun aikana erilaisia puheen muotoja, joten käytännössä tyyli ei erotu selkeästi toisistaan. Tästä poikkeavana

esimerkkinä voidaan mainita vihreiden Satu Hassi, joka vuoden 1999 vaalikeskusteluissa erottui selvästi muista keskustelijoista nykyisyys- ja tulevaisuuspuheen runsaalla käytöllä. Myönteinen tulevaisuuspuhe saattoi yhtenä tekijä auttaa myös Nuorsuomalaista puoluetta nousemaan eduskuntaan. Vaalikeskustelussa nuorsuomalaiset eivät valinneet hallituksen toimintaa kritisoivaa puhetyyliä, vaan he osoittivat tuntevansa edellisen ja istuvan hallituksen tekemiset, valinnat ja ratkaisujen seuraukset. Nuorsuomalaiset korostivat haastaja-asemastaan välittämättä hallitusvastuisen puolueen puhetyyliä seurailleen tehtyjen ratkaisujen oikeasuuntaisuutta, mutta he toivat lisäksi esiin näitä ratkaisuja täydentäviä ja eteenpäin vieviä omia vaihtoehtojaan. Edustajat osoittivat aktiivisesti yhteistyökykyisyyttään, mutta käyttivät samalla hyväkseen politiikan laajentunutta pelivaraa.

Oleellinen kysymys on myös se, nähdäänkö puhetyyli keskustelusta toiseen vaihtuvana piirteenä vai henkilön keskustelusta toiseen pysyvänä osallistumistapana. Kumpikin näkemys on mahdollinen, vaikka esittämämme malli näkee tyylin enemmän yksittäisessä keskustelussa ja tilanteessa muovautuvaksi (vrt. Isotalus, 1996a). Myös muissa tutkimuksissa (Carlin ym. 2001) on havaittu, että samankin vaalikampanjan aikana poliitikon osallistumistyyli saattavat poiketa eri keskusteluissa. Puhutaan jopa eri strategioista, mikä implikoi sitä, että keskustelutyylit on harkittu. Carlin ym. (2001) totesivat tutkimuksessaan ohjelman muodon ja ehdokkaille tehtyjen kysymysten vaikuttavan keskustelustrategiaan. Heidän mukaansa myös ehdokkaan laajemmalla kampanjastrategialla, mielipidemittauksen tuloksilla ja aikaisempien vaalikeskustelujen herättämillä reaktioilla on vaikutusta siihen, millaisen strategian ehdokas valitsee yksittäisessä keskustelussa.

Vaalikeskustelu ei kuitenkaan tapahdu tyhjiössä. Pienetkin asiat saattavat vaikuttaa

yksittäisen ehdokkaan osallistumistapaan. Kokonaisvaltaisemmin katsottuna poliittinen konteksti eli yhteiskunnallinen tilanne ja puolueen asema vaikuttavat siihen, miten poliitikot keskusteluun osallistuvat. Puolueen aseman kannalta keskeinen tekijä näyttää olevan se, onko puolue vaalikeskusteluja käytössä hallituksessa vai oppositiossa tai onko kyseessä esimerkiksi eduskuntapuolue vai uusi puolue. Puolueen asema näyttää heijastuvan siihen, miten ja kenen kanssa ollaan eri mieltä ja samaa mieltä taikka miten menneisyyspuhetta ja nykyisyyspuhetta käytetään. Yhteiskunnallinen tilanne näyttäisi olevan tärkein keskusteluagendaa määrittävä tekijä ja siten suoraan yhteydessä siihen, millaisia puheenvuoroja vaalikeskustelussa käytetään.

Esimerkiksi vuoden 1995 eduskuntavaalien vaalikeskusteluihin lamalla oli suuri vaikutus. Vaikea yhteiskunnallinen tilanne näkyi siten, että menneisyyspuhe vallitsi vaalikeskustelussa. Keskustelijoista yksi toisensa jälkeen puhui lamaan johtaneista syistä ja keiden poliittisen toiminnan syytä se oli sekä siitä, kenen ansiosta siitä oltiin selviämässä tai ketä kuuntelemalla siitä olisi selvitty parhaiten. Tulevaisuuspuhe oli säästölistojen vertailua. Talustilanteen vuoksi keskustelu pysytteli lähinnä kotimaan aiheissa. Vuoden 1999 eduskuntavaaleihin tullessa lama ei enää sävyttänyt keskustelua. Kotimaan asiat olivat tuolloin ylipäänsä paremmin, mikä näkyi vaalitaistelun laimeudessa. Syitä laimeuteen pohdittiinkin toistuvasti keskusteluissa. Vuonna 2003 teema ylitse muiden oli Irak. Keskustelujen teemat näyttävät kuitenkin vain pieneltä osin olevan yhteydessä siihen, mitä äänestäjät pitivät kyseissä vaaleissa tärkeinä aiheina (Borg & Moring, 2005: 54).

Edellä esitettyjen suomalaisen vaalikeskustelun keskeisten piirteiden keskinäisiä suhteita tarkastelemalla on luotu mediodun vaalikeskustelun malli. Kyseinen malli on kuvattu kuviossa 1. Mallin keskiössä ovat

samaa mieltä ja eri mieltä oleminen. Tähän keskeisesti vaikuttavat keskustelijoiden poliittiset näkemykset ja henkilökohtaiset suhteet. Oleellista on myös, miten poliittista muistia osataan hyödyntää tässä argumentoinnissa. Keskeisiä puheen muotoja ovat myös menneisyys-, nykyisyys- ja tulevaisuuspuhe. Nämä kolme aikaan sidottua puheen muotoa yhdessä samaa ja eri mieltä olemisen kanssa muodostavat keskustelijan viestintätäytylin. Lisäksi tähän kaikkeen vaikuttaa vahvasti konteksti eli puolueen poliittinen asema ja yhteiskunnallinen tilanne.

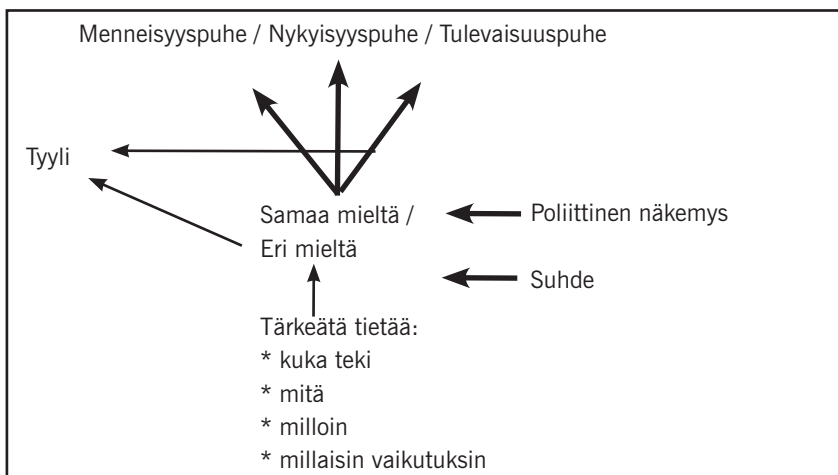
Mallia on tarkasteltu ensisijaisesti television vaalikeskustelujen näkökulmasta, mutta sitä kutsutaan medioidun vaalikeskustelun malliksi, koska periaatteessa sitä voitaisiin soveltaa radion vaalikeskusteluihinkin. Malli perustuu makrotason analyysiimme, ja sen tavoitteena on kuvata vaalikeskustelun keskeisiä elementtejä, jotka toistuvat vaaleista vaaleihin keskustelun toteutustavasta riippumatta. Tavoitteena on ollut luoda malli, jota voi käyttää vaalikeskustelujen analyysin lähtökohtana. Mallin soveltaminen vuoden 2003 eduskuntavaalien yhteen televisiokeskusteluun osoitti, että suurin osa puheenvuoroista voitiin jakaa edellä esitettyihin

puheen muotoihin. Tämä vahvistaa näkemystämme, että mallissa esitetyt puheen muodot ovat hallitsevia osallistumistapoja vaalikeskustelussa.

KRIITTINEN SILMÄYS

Koska esittämämme malli pyrkii kuvamaan vaalikeskusteluja yleisesti ja vain niiden keskeisiä elementtejä, monia tekijöitä ei ole otettu siinä huomioon. Huomioon ottamatta on jätetty esimerkiksi ohjelmien muoto ja journalistinen panos. Ne ovat tekijöitä, joilla on suuri vaikutus kulloiseenkin vaalikeskusteluun (esim. Nuolijärvi & Tiittula, 2000b), mutta toisaalta ne ovat myös tekijöitä, jotka vaihtelevat erittäin runsaasti. Se, millaisista osista vaalikeskustelu koostuu, miten keskustelu on toteutettu, millainen toimittajien rooli on keskustelussa ja millaisia kysymyksiä esitetään, vaihtelee keskusteluissa. Näitä seikkoja pyritään jopa tietoisesti varioimaan. Näin ollen niiden lisääminen malliin ei mielestämme tässä vaiheessa ole relevanttia.

Mallimme ei myöskään ota huomioon keskustelijoiden henkilökohtaisia ominaisuuksia. Esimerkiksi keskustelijan sukupuoli vaikuttaa siihen, millaiseen asemaan hän jou-

KONTEKSTI = yhteiskunnallinen tilanne + puolueen asema

Kuvio 1. Medioidun vaalikeskustelun malli

tuu keskustelussa ja millaisia puheenvuoroja häneltä odotetaan (Gomard, 2001; Ruonala, 1998). Myös keskustelijan puheviestintätaidot vaikuttavat siihen, miten hän esimerkiksi ilmaisee samaa ja eri mieltä olemistaan (ks. Finstad & Isotalus, 2005). Vuoden 2003 eduskuntavaalien keskustelusta havaittiin myös, että yksittäinen puoluejohtaja saattoi nostaa agendalle aiheen, joka leimasi kaikkia vaalikeskusteluja vaikuttaen myös puolueiden puheenjohtajien osallistumistapoihin.

Mallimme perustuukin aikaisemman tutkimuksen kritiikkiin pääargumenttinaan se, ettei kaksipuoluejärjestelmässä tai sitä vastavassa poliittisessa tilanteessa tehty vaaliväitelyjen tutkimus kuvaa kunnolla suomalaista monipuoluejärjestelmän vaalikeskustelua. Yhdysvaltalainen tutkimus tarkastelee yksinomaan presidenttiehdokkaiden välisiä väitelyjä (Graber, 2005; McKinney & Carlin, 2004: 226). Koska mallimme on kehitelty suomalaisten vaalikeskustelujen pohjalta, ei sitä voi soveltaa sellaisenaan muihin maihin. Mallilla saattaisi kuitenkin olla sovellusarvoa muiden monipuoluejärjestelmien vaalikeskustelujen tarkasteluun sekä laajennettaessa näkökulmaa presidentinvaaleista muiden vaalien kampanjoihin. Ainakin vuosien 1995, 1999 ja 2003 eduskuntavaalien vaalikeskustelujen valossa malli näyttää selittävän osallistujien keskustelustrategioita, keskinäistä vuorovaikutusta, argumentaation rakentumista, viestintätyyliä sekä poliittisten ja viestinnällisten tekijöiden keskinäistä sidoksisuutta vaalikeskustelussa. Mielenkiintoista olisi seuraavaksi soveltaa mallia kattavasti ja yksityiskohtaisesti johonkin vaalikeskusteluun.

KIITOKSET

¹ Kiitämme Helsingin yliopiston puhetieteiden laitoksen puheviestinnän linjan opiskelijoita Katja Karasvaaraa, Hanna Liisananttia, Anu-Tuulia Nurroa ja Laura Viitalaa kysei-

sen keskustelun litteroinnista ja alustavasta analyysistä.

LÄHTEET

- Aarnio, E. (1995). Välttämättömyyksistä suomalaisissa puolueohjelmissä ”... jokaisen ihmisen tulee...”. Teoksessa E. Aarnio & J. Kanerva (toim.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat*, (s. 98-112). Jyväskylän yliopisto, valtiopin laitoksen julkaisuja, 69.
- Aarnio, E. (1998). *Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: SoPhi.
- Aarnio, E. & Isotalus, P. (2000). Miten presidentti on tehty? Teoksessa P. Isotalus & E. Aarnio (toim.), *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?*, (s. 5-21). Jyväskylä: SoPhi.
- Aarnio, E. & Pekonen, K. (1999). Changing conceptions of party programmes in Finland. Teoksessa S. Haikala, J. Kotkavirta & K. Palonen (toim.), *Finnish yearbook of political thought. Conceptual change and contingency*, (s. 178-205). Jyväskylä: SoPhi.
- Benoit, W.L. & Hansen, G.J. (2004). Presidential debate watching, issue knowledge, character evaluation, and vote choice. *Human Communication Research*, **30**, 121-144.
- Benoit, W.L., Hansen, G.J. & Verser, R.M. (2003). A meta-analysis of the effects of viewing U.S. presidential debates. *Communication Monographs*, **70**, 335-350.
- Benoit, W.L. & Harthcock, A. (1999). Functions of the great debates: Acclaims, attacks, and defenses in the 1960 presidential debates. *Communication Monographs*, **66**, 341-357.
- Benoit, W.L., McHale, J.P., Hansen, G.J., Pier, P.M. & McGuire, J.P. (2003). *Campaign 2000. A functional analysis of presidential campaign discourse*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Benoit, W.L. & Wells, W.T. (1996). *Candidates in conflict. Persuasive attack and defense in the 1992 presidential debates*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Borg, S. & Moring, T. (2005). Vaalikampanja. Teoksessa H. Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*, (s. 47-72). Helsinki: WSOY.
- Carlin, D.B. & Howard, C. (1991). The effects of presidential debate formats on clash: A com-

- parative analysis. *Agumentation & Advocacy*, **27**, 126-136.
- Carlin, D.B., Morris, E. & Smith, S. (2001). The influence of format and questions on candidates' strategic argument choices in the 2000 presidential debates. *American Behavioral Scientist*, **44**, 2196-2218.
- Coleman, S. (2000). (toim.) *Televised election debates. International perspectives*. Houndmills: MacMilla Press.
- Finstad, M. & Isotalus, P. (2005). Näkökulmia poliittikon viestintäosaamiseen. Teoksessa *Puheviestinnän vuosikirja* (painossa).
- Gomard, K. (2001). Political debates on Danish TV: Negotiating political competence and gender. *Nora*, **9**, 107-112.
- Graber, D.A. (2005). Political communication faces the 21st century. *Journal of Communication*, **55**, 479-507.
- Gronbeck, B.E. (1996). The presidency in the age of secondary orality. M.J. Medhurst (toim.), *Beyond the rhetorical presidency*, (s. 30-49). College Station: Texas A&M University Press.
- Hellweg, S.A., Pfau, M. & Brydon, S.R. (1992). *Televised presidential debates. Advocacy in contemporary America*. New York: Praeger.
- Holtz-Bacha, C. (2004). Political communication research abroad: Europe. Teoksessa L.L. Kaid (toim.), *Handbook of political communication research*, (463-477). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Isotalus, P. (1996a). *Toimittaja kuvaruudussa. Televisioesityminen vuorovaikutuksen näkökulmasta*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Communication, 5.
- Isotalus, P. (1996b). Vaalikeskustelu ylittää uutiskynnyksen – Mitä sanomalehdet kirjoittavat television vaaliohjelmista? *Politiikka*, **38**, 229-239.
- Isotalus, P. (1998). Johdanto: Poliittinen viestintäkulttuuri lähtökohtana. Teoksessa P. Isotalus (toim.), *Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa*, (s. 7-17). Jyväskylä: Atena.
- Isotalus, P. (2000). Tunteita ja reaktiota televisiossa. Ahon ja Halosen nonverbaalinen viestintä. Teoksessa P. Isotalus & E. Aarnio (toim.), *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?*, (s. 155-173). Jyväskylä: SoPhi.
- Isotalus, P. & Pörhölä, M. (1994). Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria? *Politiikka*, **36**, 272-282.
- Kanerva, J. (1994). "Ryvettymisen hyvä puoli". *Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja, 40.
- Kanerva, J. (1997). *Character, intimacy, and issues in a presidential campaign. A rhetorical analysis of the PresiTentti interview series, Finland*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Communication, 9.
- Karvonen, L. & Paloheimo, H. (2005). Demokratian näkymiä Suomessa. Teoksessa H. Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*, (s. 290-304). Helsinki: WSOY.
- Katz, R.S. & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party. *Party Politics*, **1**, 5-28.
- McKinney, M.S. & Carlin, D.B. (2004). Political campaign debates. Teoksessa L.L. Kaid (toim.), *Handbook of political communication research*, (s. 203-234). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Moreollo, J.T. (1992). The "look" and language of clash: Visual structuring of argument in the 1988 Bush-Dukakis debates. *Southern Communication Journal*, **57**, 205-218.
- Moring, T. & Himmelstein, H. (1993). *Politiikka riisuttuna. Kampanjakulttuuri murroksessa televisioidun politiikan aikaan*. Helsinki: Yleisradio.
- Nuolijärvi, P. & Tiittula, L. (2000a). Presidenttiehdokkaiden puhetyylit persoonan ilmentäjinä. *Politiikka*, **42**, 164-179.
- Nuolijärvi, P. & Tiittula, L. (2000b). *Televisiokeskustelun näyttämöllä. Televisioinstitutionaalisuus suomalaisessa ja saksalaisessa keskustelukulttuurissa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Nuolijärvi, P. & Tiittula, L. (2003). Poliitikot keskustelua esittämässä. *Tiedotustutkimus*, **26**, 46-64.
- Pesonen, P., Sänkiaho, R. & Borg, S. (1993). *Vaalikansan äänivalta: Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Porvoo: WSOY.
- Pörhölä, M., Sallinen, A. & Isotalus, P. (1997). Culture as communication context: Finnish cultural characteristics in political television programs. Teoksessa J.L. Owen (toim.), *Context and communication behavior*, (s. 425-444).

Reno: Context Press.

Ruonala, K.-M. (1998). Presidenttiehdokkaat televisiohaastattelussa. Teoksessa P. Isotalus (toim.), *Kaveri vai peluri. Poliitikko mediassa*, (s. 36-68). Jyväskylä: Atena.

Sallinen-Kuparinen, A. (1986). *Finnish communication retence. Perceptions and self-reported behavior*. Jyväskylän yliopisto. Studia Philolo-

gica Jyväskyläänsia, 19.

Sallinen-Kuparinen, A. (1987). Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. *Poliitikka*, **29**, 120-133.

Trent, J.S. & Friedenberg, R.V. 2000. *Political campaign communication. Principles and practices*. Westport: Praeger.

A MODEL FOR MEDIATED ELECTION DISCUSSION

The paper describes a model developed for televised election discussion. The aim is to combine both the elements of communication and the political situation into a single model. Further, the ways in which these elements influence the nature of political discussion is considered. The main argument is that in the multi-party system the televised election discussion is indeed a discussion, not a debate. The basic elements of interaction are not attacks and defenses as in a debate but rather expressions of agreement or disagreement. The other principal elements are political memory and discourses oriented to the past, future, or present situations.

Keywords: debate, discussion, media, television.